

86 ГОДИНИ ВЕРДИ В СТАРОЗАГОРСКАТА ОПЕРА

Ема Жунич

Институт за изследване на изкуствата – БАН

Резюме. Група ентузиастични от музикалното дружество „Кавал“ в Стара Загора през 1925 г. със собствени сили представят операта „Гергана“ на маестро Георги Атанасов. Импулсирани от успеха, те започват подготовката на „Трубадур“. Преодолявайки всевъзможни трудности, се справят и с това произведение. Следват „Севилският бръснар“, „Травиата“, „Риголето“ – общо 12 заглавия (с 18 постановки) на 9 композитори, с над 1300 представления, с турнета на собствени разноски от Русе до Хасково и от Бургас до Първомай. След одържавяването през 1946 г. Верди е един от репертоарните стълбове. В Старозагорска опера са изпълнявани „Реквием“-ът и 13 от 26-те опери на великия маестро, с 53 премиери и около 1500 спектакъла (само в България), или 17,5% от общото количество спектакли. С „Реквием“-а, „Трубадур“, „Набуко“, „Риголето“, „Дон Карлос“ и „Макбет“ са реализирани задгранични турнета.

Keywords: Giuseppe Verdi, State opera Stara Zagora, Il trovatore, La traviata, Rigoletto, Don Carlos, Nabucco, Ernani, Aida, Attila, Macbeth, Simon Boccanegra, Un ballo in maschera, La forza del destino, Otello

Тайната на непреходния успех на Вердиевото творчество по най-реномираните оперни сцени отдавна е всестранно изследвана, разкрита, доказана. У Джузепе Верди съжителстват равностойно композиторът и театралът, художникът и философът, родолюбецът и хуманистът, сърцеведът и демократът. И може би точно затова хората от различни раси и националности, поколения и прослойки му отдават своите искрени предпочитания и обич...

Съвсем естествено нашият оперен театър в дългия си творчески живот е имал за свой репертоарен стълб някои от най-популярните творби на именития майстор.

Днес, преситени от традиционни и модернистични трактовки на класически заглавия, от всевъзможни сценографски и режисьорски хрумвания, от изпълнителски състави, имайки възможността да видим записи от спектакли на най-прославените сцени, да чуем и сравним изпълненията на легендарни знаменитости, едва ли бихме могли ласкаво да оценим любителското представяне на първия „Трубадур“ в Стара Загора... ако можехме да го гледаме, разбира се.

Годината е 1927. Ентусиазирани от успеха на „Гергана“⁽¹⁾, насърчени от топлия прием на публиката, окрилени от сияйната усмивка и сърдечното отношение на Маестрото⁽²⁾, членовете на музикалното дружество „Кавал“ пристъпват към следващото заглавие. Изборът – „Трубадур“! „Каква смелост – от битова опера, близка и родна, изведнъж задача, която изискваше от нас завой на 180 градуса. И ние го направихме“⁽³⁾, възкликва след почти четири десетилетия с основателна гордост Мара Шопова – първият режисьор.

Дружественото ръководство си дава сметка, че задачата е твърде тежка за един „млад, неукрепнал още колектив“⁽⁴⁾, но веднага пристъпва към набавяне на нотен материал, прави всичко възможно да увеличи изпълнителския състав (най-вече хора и оркестъра), като отправя покани до всички светски и църковни хорове в града, до отделни инструменталисти. Златан Станчев⁽⁵⁾, както и за „Гергана“, веднага се заема с разписване на щимове за оркестъра и хора, нанасяне на текста на български по клавириите, подготовката на солистите. Този път за хора отговаря Стефан Георгиев, за оркестъра – Христо Маников. Липсват средства за декори, костюми, реквизит, липсва квалифициран персонал за изработването им, помещенията за репетиции са недостатъчни. А и изпълнителите – те са лекари, адвокати, учители, чиновници, които репетират вечер, след работа. Увеличат и близките си – съпруги, сестри, дъщери. Спечелило доверието на гражданството, Дружеството получава от търговците и дървен материал, и платове⁽⁶⁾ – макар и най-евтините. Този път, уви (!), костюми от околните села не могат да се ползват. Броните и шлемовете на мъжкия хор изработват... от картон! Ризниците на войниците – изплетени от канап в работилницата на окръжния затвор – са толкова сполучливи, че се използват и в по-късни постановки, вече на Държавната опера.⁽⁷⁾ Художникът Тома Григоров полага неимоверни усилия за изработване на декор, костюм и реквизит, характерни за мрачното Средновековие. Обикалял толкова пъти селата, за да набави необходимото за „Гергана“, неуморният Златан Станчев сега обикаля циганската махала. (Дали някой някога е отчел факта, че освен всичко друго, това е и изключително силен рекламен елемент!? По-късно циганите са чести посетители в салона – особено когато се играе „Трубадур“ – през първоначалния период.)

На 24 април 1927 завесата се вдига за втората премиера на ентусиастите. „Трубадур“, очаквана с голям интерес от гражданството, е изнесена успешно. В ролята на Манрико е Георги Баталов, Леонора – Ничка Хаджимитева, Граф ди Луна – Петър Тотев, познати вече на публиката като Никола, Гергана и Дядо Недялко, а Азучена е поверена на Сия Кюстелева⁽⁸⁾, до момента участвала само в хора.

„Трубадур“ се оказва доста трудна задача – не само като подготовка, а и като изнасяне. Целият „сценичен персонал“ е ... един-единствен сценичен работник и смяната на 8 картини е непосилна задача. Въпреки желанието на са-

мите изпълнители да подпомогнат подмяната и строежа на декора, представлението обикновено трае повече от 4 часа. Понякога настъпват и обърквания, които още увеличават антрактите. Когато през лятото на 1927 се честват 50 години от боевете при Шипка и на тържествата са поканени опълченци, руски войни, участвали в защитата на легендарния връх, Дружеството дава представление в тяхна чест – „Трубадур“. Вероятно речите и приветствията съвсем не са били кратки. Вероятно много от ветераните за пръв път в живота си изобщо са били на оперен спектакъл. А са били и възрастни, и уморени. Представлението – когато свършило, във вече развиделявало, а по улиците се носели викове „Топли банички, топли милинки“⁽⁹⁾... Въпреки всичко в много кратко време „Трубадур“ се представя 14 пъти.¹⁰⁾

Днес ни е трудно дори да си представим ентузиазма, себеотрицанието, идеализма и предаността на тези първи труженици – освен че репетирали след приключване на работния си ден, често се налагало да изчакват залата да се освободи след представление на Драматичния театър. Започнала около 22 часа, репетицията продължавала до 2, до 3, до 4 часа. На сцената и в салона имало по една печка (с твърдо гориво, естествено)¹¹⁾, но обикновено ги сгривало повече Изкуството! Или идеята за него... Романтичните чувства, драмите на пресъздаваните герои, красотата на възпламеняващата музика... Намирали време и начини да си набавят литература, четели, превеждали (много от тях ползвали по два западни езика), опознавали епохата и нравите за съответното произведение, сами търсели характерното за героя си, обменяли информация, спорели, учели се един-друг. Новоприетите членове, изключително горди и щастливи, че са одобрени за участие, пристъпвали със страхопочитание, като в храм. Точно като в храм! В края на краищата какво са ежедневните грижи пред мъката на Джилда и трагедията на баща ѝ, пред страданията и благородството на Виолета Валери, пред безмерната болка на Ди Луна, Азучена, Леонора...

Няма записи, снимковият материал е оскъден. Трудно днес може да се получи дори приблизителна представа за художественото ниво на първите представления. И все пак... колко са днес музикално грамотните лекари, учители, инженери, адвокати, чиновници и ако са, биха ли били способни на такъв подвиг?! Те, първите, са го извършили. Не, не извършили! Извършвали... ден след ден с 12 заглавия (18 постановки) на 9 автори (всеки със своята стилистика и характерни особености), с над 1300 представления, с пътуване (на собствени разноски) от Русе до Хасково и от Бургас до Първомай. Нееднократно. Правели достояние на съвременниците си и от най-малките населени места шедеврите на Верди и Росини, Маскани, Пучини...

Още следващия сезон ентузиастите поставят „Травиата“ (30 юни 1928). (Любопитен факт е, че ролята на Гастон се подготвя от младия тенор Тодор

Мазаров – първата му оперна роля, но поради напускане на града преди премиерата няма възможност да направи с нея дебюта си. По-късно многократно е желан и очакван гост на театъра.) Премиерата е окачествена като триумф от в. „Дума“, № 103, 3 юли 1928: „Един триумф... само така може да бъде наречено първото представление на операта „Травиата“ от Верди. Защото във всяко отношение то бе изненада, която все повече се усилваше и най-сетне се превърна в неподправен възторг на публиката, чието напрежение не отпадна чак до края. Пеенето на г-ца Саня Зидарова в ролята на Виолета Валери учуди със своята свежест, точност и добре школуван глас особено в бравурната ария в края на първото действие. Пеенето и играта на г-н Димитър Христов в ролята на Алфред Жермон бе великолепно. С голяма вещина изпя големия дует с ариозо „Ах, любовта“. ...Направи силно впечатление стегнатостта и хубавото пеене на хора. Във всички действия личеше умелата постановка на г-н Димитър Христов. При наличните сили, ...вербувани главно сред любителите-музиканти, тя обнадеждава и дава данни за едно организирано и системно творчество в областта на музиката. Отзивчивостта на публиката, която масово почти се беше стекла на представлението, говори ...че тя умее да цени положените грижи за хубавото изнасяне на операта от своите съграждани“.¹²⁾

„Травиата“ се играе без прекъсване в следващите три сезона заедно със „Севилският бръснар“ и „Гергана“. През сезона 1931/1932 са предприети турнета – първо в Казанлък, после в Нова Загора, Ямбол и Сливен с „Травиата“, „Селска чест“ и „Гергана“. През март 1934 колективът предвижда гостуване в Пловдив по време на мострения панаир и кани известния оперен артист Петър Райчев за участие в „Травиата“ (10 март 1934) и „Севилският бръснар“ (11 март 1934). Пловдивската общественост, разочарована от спектаклите на някаква пътуваща труппа само месец преди това, се отнася доста скептично. На първото представление („Гергана“) са само хористи и оркестранти от града. Тези хора обаче стават жива реклама на старозагорската труппа и следващите спектакли се играят в препълнен салон и спонтанно одобрение. През 1934 Петър Райчев гостува и на Стара Загора, а с „Травиата“ и още три заглавия операта разширява периметъра на обиколките си – Хасково (април 1934) и Бургас (юни 1934). В края на 1933 в състава в привлечен Тоско Илиев¹³⁾ – тенор с добра певческа школа и високи гласови качества, той става един от стълбовете на театъра, изпълнител на почти всички първи тенорови роли в репертоара до одържавяването през 1946 г., удостоен със званията „Заслужил артист“ и „Лауреат на Димитровска награда“. Гдини наред той изгражда образите на Алфред, Херцога на Мантуа и Манрико от трите Вердиеви заглавия, играни в началния период.

Паметно събитие е третата постановка на „Травиата“ (16 март 1946) с Елисавета Йовович¹⁴⁾ в ролята на Виолета Валери, Тоско Илиев – Алфред, и Стойко Диков¹⁵⁾ – Жорж Жермон; на диригентския пулт – Ромео Райчев¹⁶⁾, режи-

сьор Драган Кърджиев. И още една подробност: министър Димо Казасов след спектакъла на „Травиата“ дава дума и след броени дни подписва заповед за одържавяването на Старозагорската опера – дългогодишна мечта на бедствателната до момента трупа! Общо постановките на „Травиата“ в Старозагорската опера през почти 90-годишната ѝ история са десет. Многобройни гастроли на наши и чужди артисти, на цели постановки (в рамките на Фестивала на оперното и балетното изкуство – ФОБИ) променят критериите и на състави, и на публика. Малко са сезоните, без „Травиата“ да е играна поне веднъж (от Старозагорската опера или гостуващ състав), публиката я обича и очаква като събитие. „Травиата“ не е изиграна! За периода 1953 – 2009, за който има сравнително пълни данни за представленията, от играните 14 заглавия¹⁷⁾ на Верди тя е с най-много спектакли – 354, в това число повече от 70 пъти в други населени места. Следват „Риголето“ със 174 представления, „Трубадур“ със 166.

„**Риголето**“. Първата среща на старозагорци с Вердиевия портрет на Франсоа I¹⁸⁾ и неговия шут е в края на сезона 1933/1934. Това е седмата¹⁹⁾ премиера на колектива. Докато тече подготовката, излиза решение, с което трупата се преименува от Южнобългарска районна опера на Старозагорска общинска опера (14 май 1934 г.) – общината и Министерството на просветата започват да проявяват известен интерес към дейността на ентузиастите и дори да отпускат някакви помощи, макар и малки. Подготовката върви много резултатно, докато сериозно се разболява Васил Пацев²⁰⁾, познаващ добре производството. Той и Златан Станчев са музикалните ръководители. Освен това единствен Пацев е подготвял ролята на Риголето. Ръководството кани за диригент Петър Спиридонов – капелмайстор, който не само се отзовава на поканата, но води със себе си и 15 военни музиканти, с които попълва състава на оркестъра. От Софийската народна опера е поканен баритонът Иван Петров, който до момента не е изпълнявал Риголето. От там идва и режисьорът Николай Д. Веков. Започват усилен репетиции и през юни 1934 премиерата минава успешно. Риголето – Иван Петров, спечелва спонтанното одобрение на публиката с дебюта си. Херцогът на Мантуа е Тоско Илиев, Джилда – Антония Денева. Всъщност Антония Денева е първият реверанс на държавната власт към оперните труженици в Стара Загора – назначават я в Софийската опера и я командирова в Старозагорската. Спарафучиле и Мадалена са с по двама застъпници: съответно Стефан Велев – Стоян Милев и Радка Хлебарова – Мара Осецка. През следващата година в ролята на Риголето гостува Цветан Каролев. Операта няма свой артист, подходящ за образа. Едва през 1936, когато са привлечени младият баритон Тихомир Тихов²¹⁾ (назначен на длъжност в общината!) и съпругата му Тинка Тихова – сопран, и изучават партиите си, „Риголето“ заема полагащото ѝ се място в репертоарния лист.

Постановките на това Вердиево произведение в историята на Старозагорска опера са 9 плюс една – с един-единствен спектакъл в спортната зала на

33У през 2000 година, когато постановъчният екип и голяма част от солистите са италианци, а постановката се работи по поръчка за Тиволи, Италия. Последната реализация (октомври 2010) също е дело на постановъчен екип от чужбина и е доста авангардна. С нея трупата гостува по сцените на Холандия и Белгия.

Трите заглавия – „Риголето“, „Трубадур“ и „Травиата“, най-обичаните, най-желаните, най-играните – представят Верди, формиращ вкуса на публиката от 1927 чак до 1959, когато се появява „Бал с маски“. Без да е с такава „социална заостреност и демократичен патос, новото заглавие е ценен материал за разгръщане на първо място на вокалните възможности на изпълнителите“.²²⁾ Постановчикът Бохос Афеян и з.х. Асен Попов съсредоточават вниманието не към историческата достоверност, а към психологическата драма на героите.

Миньо Минев в ролята на крал Ричард бележи безспорен успех. Руси Белчев емоционално изгражда образа на Ренато. Мария Въсенска носи в себе си сценичното обаяние за пълно покриване на сложната партия на Амелия. Похвална оценка заслужават хорът и неговият диригент Иван Димов.²³⁾

„Дон Карлос“ е следващото заглавие в репертоара на Старозагорската опера (февруари 1966). „Заради Аида станах певица“, споделя Лиляна Цанкова, но на старозагорска сцена ще има възможността да представи Елизабет Валоа, Амелия („Бал с маски“) и Леонора („Трубадур“), с която е и дебютът ѝ. „Актриса на драматичната лиричност“ е наречена певицата в местния печат.²⁴⁾ Пресъздавал неведнъж болката и страданието на Риголето, мъката на Жорж Жермон, сега Георги Динев представя един не по-малко убедителен Поза. Пълно сливане между образ и актьор прави от Маркиза на Динев истински Шилеров и Вердиев герой.²⁵⁾ Силна е защитата и на Дон Карлос. Гастролът от Варненската опера Тодор Антоу, който замества заболелия в последния момент титулярен изпълнител, проявява отзивчивост към една по начало чужда за него трактовка.²⁶⁾ В следващите представления Миньо Минев пресъздава романтичните блянове и последвалата трагедията на испанския инфант.²⁷⁾

Централният и най-драматичен образ в операта е Филип Втори. Всичко в него е голямо, мащабно: и личността, и страстите, и деспотизмът, и жестокостта. Голяма, мащабна, огромна е и неговата трагедия. Затова ролята на зловещия и в същото време злощастен испански владетел е изпитание за всеки актьор... Георги Енев²⁸⁾, спечелил вече сърцата със своите Ферандо и Жорж Жермон от Вердиевите герои, ще представи убедително испанския крал – до толкова, че ще гастролира с тази роля в родината и извън нея и ще остане в паметта като чудесен Филип.

В новото хилядолетие особено висока оценка и признание получава последната постановка на „Дон Карлос“ (премиера 5 декември 2002). Диригенти – Божидар Бонев и Лучано ди Мартино, режисьор – Нина Найденова, художници – Борис Стойнов и Цветанка Петкова-Стойнова, хормайстори –

Богдана Попова и Младен Станев. Александър Марулев достойно представя испанския крал, а най-често негова партньорка на сцената е Офелия Христова в ролята на Елизабет Валоа. Само по себе си гостуването на Старозагорската опера с този „Дон Карлос“ в Испания и Португалия, в Германия и Австрия, на Залцбургския фестивал е красноречиво и показателно за постиженията на екипа. Всъщност по сцените на Европа представленията са в пъти повече, отколкото в Стара Загора.

С „Дон Карлос“ Старозагорската опера печели овации
и в родината на Дон Карлос – Испания

„Набуко“. За първи път (17 май 1967) това ранно Вердиево заглавие добива плът и кръв точно в първата извънстолична опера в България. За любителите на оперната музика „Набуко“ е събитие.

Върхово постижение е втората постановка на „Набуко“ (1982)²⁹⁾ под ръководството на гл. художествен ръководител Димитър Димитров³⁰⁾. „Музикалната постановка на „Набуко“ е пример за висок професионализъм, майсторство и творческо вдъхновение. Костюмите на Венера Наследникова (гост) резонират както с историческата отдалеченост на епохата, с библейския извор на сюжета, така и с мащабността на постановъчния замисъл. „Творческата ръка“ на Димитров е извлякла всичко, на което е способен премиерният солистичен състав. „Звезди“ няма, има талантиливи певци, сред които се откроява Евдокия Здравкова-Хорозова. Стабилните височини, мецосопраново наситените низини, устремната изразителност на гласа, добре разгърнатата многоплановост на сложния

образ правят Абигайл на Здравкова значително артистично постижение. Набуко на Денчо Белев убеждава както певчески, така и с яркост и артистичен замах в трагичното противопоставяне на жестокия завоевател и любящия нещастен баща. Атанас Шопов постига безспорен успех в ролята на Измаел.³³¹⁾ Големият хор на поробените евреи се превръща в еталон, във визитна картичка на Старозагорската опера. „...Той започва като една могъща въздишка, която постепенно прераства в порив към светлината и свободата, после затихва до пианисимо, отзвучава и в залата гръмват аплодисменти „Браво!“ и „Бис“. И отново, във всеки спектакъл, вече като наложила се традиция, водещият диригент прелиства страниците на партитурата обратно и хорът прозвучава още веднъж... Този великолепен, гъвкав, артистичен хоров апарат, който неизменно печели овациите на публиката и суперлативите на критиката, е дело на диригентката Богдана Попова-Манова.“³³²⁾

„Набуко“ е едно от любимите произведения и „най-силният певчески спектакъл на старозагорци“³³³⁾. Арена за силни певчески постижения и многобройни гастроли на най-изявените и обичани певци. Предпочитаната (не само) от Джузепе Синополи Абигайл – Гена Димитова³⁴⁾, Анна Томова-Синтова, Светлана Котленко, Евдокия Здравкова-Хорозова, Офелия Христова, Стоян Попов, Александър Марулев, Денчо Белев, Стоян Иванов – все имена, оставили трайни дири в интерпретацията на библейския разказ.

„Набуко“ е една от първите постановки на Античния форум „Августа Траяна“.

В края на 60-те години на XX век театърът предлага още едно Вердиево заглавие – „**Симоне Боканегра**“. Макар и само с 30 представления (в 5 сезона), то продължава процеса на положителна резултатност в художествената продукция на Старозагорския оперен театър. От началото до заключителния замиращ акорд един изразителен, пеещ, свеж и гъвкав оркестър играе съществена роля в драматургичното развитие и в изграждането на спектакъла. Постановката е успех и за режисьора Георги Петров. Тя е базирана върху вътрешната драма на героите. Впечатлява богатата цветова партитура на костюмите, противопоставена на строгия и студен декор – дело на дългогодишния художник Петър Русков. Георги Динев разгръща ролята на крупната ренесансова фигура, авторитетния народен вожд и любящия баща Симоне Боканегра. Той навлиза в нейното многообразие и я претворява с тънък психологизъм, с пестеливи изразни средства, проникновено и прочувствено. Динев умее да въздейства на публиката чрез искрената си и сърдечна интерпретация. Амелия на Цветана Томова затвърждава успеха, постигнат при дебюта ѝ. Изненадваща е защитата на Габриеле Адорно в интерпретацията на К. Арнаудов, свързан досега главно с оперетния репертоар.³⁵⁾ „Имаше разкошен Фиеско на големия старозагорски бас Георги Енев“, лаконично,

но красноречиво три десетилетия по-късно споделя Розалия Бикс³⁶⁾... В ролята на генуезкия благородник гостува и световноизвестният бас Николай Гяуров.

„Трета за страната (София, 1934; Варна, 1971), старозагорската постановка на **„Силата на съдбата“** респектира с умения си подбор и пределно за възможностите си покритие. Чете се самият климат на творбата, и то именно в избрани ракурс на пориви и смирения, проникателно и находчиво решен от сценографа Иван Йорданов (най-доброто решение на художника на старозагорска сцена, най-добре улучената мярка между условност и разказвателност, акценти и фон, красноречие и удобство) и от художничката на костюми Мария Диманова (тази жена умее необикновено тънко да поддържа втория план на отделните характери; тук го намира в тънката паяжина от мрачини и фаталности върху силуета и колорита на костюмите).

Силен и полезен ход за националното ни оперно дело е новата постановка на старозагорци. Тегли състави и публика напред, задоволява като търсена и осъществена стилистика, дава храна на ума и култура на мнозина. И най-вече показва на какви събития можем да бъдем свидетели, когато до н. а. Д. Димитров и хормайсторите му застанат съмишленици като Здравко Митков и се окажат възможни всевъзможни постановъчни спойки и единомислия, значими далеч не само за Старозагорската народна опера.“³⁷⁾

„**Отело**“. Премиера на 7 декември 1996. Последният сезон, в който трупата изнася спектакли в Дома на железничаря след опожаряването на сградата през 1991. Последното Вердиево заглавие, което поставя музикално дългогодишният художествен ръководител Димитър Димитров. На 11 юни 1997 в постановката гостува в НДК.

„**Ернани**“. Премиера 10 май 1999. Постановка на Пламен Карталов, диригента Божидар Бонев, художниците Иван Йорданов и Венера Наследникова. Силна е защита на Дон Карлос (Мартин Илиев), Дон Руис Гомес да Силва (Александър Марулев) и Елвира (Офелия Христова). В ролята на Ернани е Симеон Симеонов, ангажиран в почти целия теноров репертоар към момента.

Използването на руините на Античния форум „Августа Траяна“ като открит сцена създава нови възможности. „**Атила**“³⁸⁾ (премиера 15 юни 2001) с режисьор Пламен Карталов е новост и с мащабите, и със зрелищността си. Най-впечатляващата постановка на Античния форум е „**Аида**“. За първи път поставена през 1972 г. (в новооткритата оперна сграда), повече от 50 са представленията през годините – до „Златната „Аида“, както я наричат старозагорци.

Представена в рамките на ФОБИ, тя се превръща в събитието на това издание (днес бихме казали „най-доброто от постановките на Форумата изобщо“). Въпреки нелеките актьорски задачи Елена Баръмова (Аида),

В центъра на въздействието е сценографското решение (сценограф Борис Стойнов), вградено изобретателно и с висока пластична култура в необичайния за оперни спектакли терен.³⁹⁾

Стоян Иванов и Денчо Белев (Амонасро), Елена Чавдарова-Иса (Амнерис), Стоян Даскалов и Костадин Андреев (Радамес) създават впечатляващи, запомнящи се образи. Режисьорът Нина Найденова внася нови елементи и изгражда действен и вълнуващ спектакъл. Костюмите на Цветанка Петкова-Стойнова са не по-малко пищни от декора. Магията на театъра е постигната – човек се пренася там някъде, на брега на великата река, респектиран от могъществото на Фараона (Александър Марулев) и от изобретателността и решимостта на Амонасро, и сякаш вижда звездите в небето над Етиопия и вдъхва ароматите ѝ, живее с болките и страданията на Вердиевите герои.

Последното ново за старозагорци Вердиево произведение е „**Макбет**“. „Макбет“, реализиран от същия постановъчен екип – Нина Найденова, Божидар Бонев, Борис Стойнов, Цветанка Петкова-Стойнова. Различен е хореографът – Боряна Сечанова.

„Макбет“ печели овациите на старозагорската публика и потвърждава изявлението на Найденова: „Ако ни харесат в Стара Загора, ще ни приемат и в Европа!“⁴⁰⁾ Част от почитателите на операта в региона не пропускат нито спектакъл!

„...Още в далечната 1984 г. „Макбет“ събира български-те и италианските артисти на престижната сцена в Залцбург. Хорът на Софийската опера и певческият ни елит – Николай Гяуров, Гена Димитрова, Маргарита Лилова, са предпочетени от Херберт фон Караян. Те определят високите стандарти на заглавието, превръщат спектакъла в истинско тържество на българските гласове.⁴¹⁾ Двайсет години по-късно в Залцбург гостува старозагорският „Макбет“. Отличните отзиви от представянето му там светкавично прелитат Океана. Трупата получава покана за турне в САЩ, преди да се е прибрала от Австрия. Резултатът: „Макбет“ има над 50 представления в Европа и САЩ. Срещу 15 на собствената си сцена и 1 в НДК.

Трите демона, родени от въображението на режисьор, хореограф и художник, са истинско попадение, своеобразна емблема на постановката. Рожби на силите на мрака, те залагат капани по пътя на всеки.

Равносметката

Старозагорската опера е изпълнявала „Реквием“-а и 13 от 26 опери на Джузепе Верди, с 53 премиери и около 1500 спектакъла (само в България), или 17,5% от общия брой спектакли в историята си. Отделно в рамките на ФОБИ многократно други състави представят своя прочит на творбите на великия маестро.⁴²⁾ Отделни сцени, арии, дуети, хорове и дори цели действия присъстват неизменно в концертните изяви.

Апетитът, казват, идвал с яденето. Старозагорска опера вече почти 90 години осигурява „храната“. И не само. Обогаत्या менюто. Разнообразява го. Възпитава вкус и усет не само у днешната, но и у утрешната публика, прави български и световни образци достойни на максимален брой съвременници по най-добрия начин, на който са способни творците и екипите ѝ.

БЕЛЕЖКИ

1. „Гергана“ е „прощъпалникът“ на днешната Старозагорска опера. Първото представление е на 1 юли 1925 г.

2. Маестро Г. Атанасов гостува на старозагорци през април 1926 г. В столичния в-к „Независимост“, бр.1477, изказва впечатленията си от старозагорската постановка на „Гергана“. По покана на д-во „Кавал“ на 10 януари 1927 г. Маестрото сам дирижира „Гергана“ – бенефис в негова чест.
3. Шопова, Мара. Неповторимата премиера. 40 години Старозагорска народна опера. Септември, №77, 29 юни 1965.
4. Вж. Драганов, Никола. Оперното дело в Стара Загора.
5. Златан Станчев – учител по музика в Девическата гимназия, член на музикално дружество „Кавал“, ръководител на множество хорове (светски, църковни, ученически) и ученически оркестри. Един от създателите и дългогодишен хормайстор, но и крупна обединяваща фигура в началния период на операта. Избран за главен ръководител по подготовката на „Трубадур“.
6. Баталов, Георги. Поява и развой на музикалното дело в Стара Загора. Исторически очерк. с. 46
7. Драганов, Никола. Оперното дело в Стара Загора.
8. Сия Кюстелева, по-късно Сия Михайлова. Роли: Азучена, Розина („Севилският бръснар“), Флора Бервоа, Сантуца, Леди Памела („Фра Дяволо“), Сузуки, Павлина („Биляна“), Зелида („Ако бях цар“), Марта (Фауст). Участва с малки и епизодични роли докъм средата на 50-те години.
9. Разказ на Петър Райчев пред Любен Дойчев – дългогодишен художник-изпълнител, записан през 2006 г.
10. Баталов, Георги. Поява и развой на музикалното дело в Стара Загора. Исторически очерк. с. 48.
11. Състояние, което продължава до края на 40-те години, когато В. Червенков подписва заповед да се монтира локално парно отопление
12. Виж: Драганов, Никола. Оперното дело в Стара Загора.
13. Тоско Илиев, завършил право по настояване на родителите си, отива във Виена да учи вокално изкуство. След привличането си в Стара Загора работи като библиотекар. Секретар на настоятелството на Старозагорската общинска опера през сезон 44/45, след това – пръв директор на одържавената на 1 април 1946 опера. Дебютът му в Стара Загора е 15 април 1934 с ролята на Никола („Гергана“), работи като солист до януари 1958. След пенсионирането си продължава да пише отзиви за спектаклите и помага на талантиливи млади хора като вокален педагог.
14. Изпратена в Старозагорската опера след 9.IX.1944, също Катя Спиридонова и Драган Кърджиев. Собствените ръчно бродирани костюми на Е. Йовович и в „Травиата“, и в „Мадам Бътерфлай“ са

- и новост, и атракция не само за старозагорци, а и за русенци след създаване на операта в крайдунавския град и изпращането на певицата там.
15. Стойко Диков – баритон, командирован дългосрочно от Софийската опера още в началото на 40-те години. Остава в Стара Загора след одържавяване на операта до 60-годишната си възраст. Подготвя и изнася над 50 оперни и оперетни роли. Любимец на публиката и на колектива. Като вокален педагог помага на много начинаещи и млади певци не само в Стара Загора, а и в Бургас, Казанлък, Ямбол, Шумен, Кърджали; главен художествен ръководител и директор на музикалните театри в Ямбол и Шумен.
 16. Ромео Райчев, завършил Консерваторията през 1938, е учител по музика в Девическата гимназия. Привлечен в състава на Сарозагорската общинска опера през 1942/1943. За няколко години разучава и поема по-голямата част от репертоарните опери. През 1954 отива в Русенската опера.
 17. Тринадесет опери и „Реквием“ на Джузепе Верди.
 18. „Риголето“ е по драмата „Кралят се забавлява“ на Виктор Юго. Заради цензурата се налагат промени и в заглавието (първоначално операта се нарича „Проклятието“), и в либретото, и в имената на героите и мястото на действието. Огорченият Виктор Юго, изпитва силна неприязън към композитора заради направените промени, но когато все пак приятели го склоняват да види и чуе операта, почувствал красотата на музиката, възкликва възторжено: „Ако можех и аз в драмите си да направя четири действащи лица да говорят едновременно така, че публиката да възприема думите и чувствата им, бих постигнал ефект, равен на този тук“.
 19. 1. „Гергана“, 2. „Трубадур“, 3. „Севилският бръснар“, 4. „Травиата“, 5. „Селска чест“, 6. „Фра Дяволо“, 7. „Риголето“.
 20. Васил Пацев, баритон, учил вокално изкуство във Виена. Подготвя Фигаро и Жорж Жермон през 1932/1933.
 21. По-късно Тихов е солист в Софийската опера, а след това и във Виенската държавна опера.
 22. Бошнаков, Емил. „Бал с маски“. (за постановката в Стара Загора) – Бълг. музика, 1959, № 4, 29-30.
 23. Пак там.
 24. Матеева, Л. Актриса на драматичната лиричност. – Септември, № 24 (2307), 23 февруари 1967 (опера; Лиляна Цанкова).
 25. Матеева, Л. Осъществяване в голям диапазон – Септември, № 118 (2401), 3 октомври 1967 (опера; Георги Динев).

26. Разбойников, Станко. Опера. Дон Карлос – Септември, № 32, 15 март 1966 (опера).
27. Матеева, Л. Певецът и актьорът Миньо Минев – Септември, № 32 (2315), 14 март 1967 (опера).
28. Чолаков, Здр. Ярък, самобитен талант – Септември, № 15, 2 февруари 1967 (опера; Георги Енев).
29. На 14 декември 1982 Държавна опера – Стара Загора и БНТ осъществяват заснемане на спектакъла.
30. Дебютът му е през 1959 – „Бал с маски“, следван от „Риголето“ (2 постановки – 1960, 1964), отново „Бал с маски“ (1964), „Травиата“ (1961, 1992), „Дон Карлос“ (1966), „Трубадур“ (1968 и през 1971 в Хавана, Куба), „Симоне Боканегра“ (1968), „Аида“ (1972, 1988), „Набуко“ (1982), „Силата на съдбата“ (1985), „Реквием“ (1990), „Отело“ (1996). – Виж: Бикс, Р. Оперният театър на Димитър Димитров. Стара Загора, 2001, 178 с.
31. Михалев, Невин. Висок професионализъм и творческо вдъхновение. „Набуко“ на старозагорска сцена. – Септември (Стара Загора), № 49, 27.04.1982 г. (опера; „Набуко“).
32. Апостолова, Румяна. Една жена с диригентска палка. – Септември (Стара Загора), № 154, 25.12.1982 г. (опера; „Набуко“, Богдана Попова).
33. Бикс, Розалия. Оперният театър на Димитър Димитров. Стара Загора, 2001, 178 с.
34. Бончев, Марин, Христо Нонов. Български оперни певци на сцената на Щатсопер Виена, 1900–2000, с.112
35. Разбойников, Станко. „Симоне Боканегра“. – Бълг. музика, 1969, № 3, 56–57. (за постановката в Стара Загора).
36. Бикс, Розалия. Оперният театър на Димитър Димитров. Стара Загора, 2001, 178 с.
37. Бикс, Розалия. Силата е в творческото единомислие. – Нар. култура, № 8, 22 февр. 1985. („Силата на съдбата“ в Стара Загора).
38. В рамките на XXXIV ФОБИ (Фестивалът на оперното и балетното изкуство).
39. Виж: Бикс, Розалия. Фестивалът и неговото „златно време“. 40 години Фестивал на оперното и балетното изкуство Стара Загора. Стара Загора, 2009, 112 с.
40. Йотова, Донка. „Ако ни харесат в Стара Загора, ще ни приемат и в Европа“.- „Бизнес поща“, № 48 (674), 1–7 Дек. 2003 с.45.
41. Манолова, Магдалена. „Макбет“ на Верди – вкусът на високите стандарти. – Музикални хоризонти, 2003, №10
42. Виж: Бикс, Розалия. Фестивалът и неговото „Златно време“.

ЛИТЕРАТУРА

- Анастасова, Лидия. (1967). Набуко. *Нар. култура*, Г. XI, 48. (за постановката в Стара Загора).
- Апостолова, Румяна. (1982). Една жена с диригентска палка. *Септември*, 154. Стара Загора.
- Апостолова, Румяна. (1982). След петнадесет години – на сцената „Набуко“. *Септември*, 39. Стара Загора.
- Бакалова, А. Опера. (1967). И минуси, и плюсове. *Септември*, 127. Стара Загора.
- Баталов, Георги. (1995). *Поява и развой на музикалното дело в Стара Загора*. Исторически очерк., 56 с. Стара Загора.
- Бикс, Розалия. (1975). 50 години опера в Стара Загора. *Нар. култура*, 26.
- Бикс, Розалия. (1985). *Български оперен театър*. Т.2. София.
- Бикс, Розалия. (1981). Десет дена пред огледалото. Стара Загора '81 – фестивал на оперното и балетното изкуство. *Нар. култура*, 49.
- Бикс, Розалия. Н. (1973). Гяуров в Стара Загора. *Бълг. музика*, 1.
- Бикс, Розалия. (2001). *Оперният театър на Димитър Димитров*. Стара Загора.
- Бикс, Розалия. (1985). Силата е в творческото единомислие. *Нар. култура*, 8.
- Бикс, Розалия. (2009). *Фестивалът и неговото „златно време“*. 40 години *Фестивал на оперното и балетно изкуство Стара Загора*. Стара Загора.
- Бончев, Марин & Христо Нонов. (2003). *Български оперни певци на сцената на Щатсопер Виена. 1900-2000*. София: Образование и наука.
- Бошнаков, Емил. (1959). Бал с маски. *Бълг. музика*, 4. с. 29 – 30.
- Гюзелев, Йордан. (1946). Старозагорската народна опера. *Раб. дело*, 65. с. 4.
- Драганов, Никола. (1970). *Оперното дело в Стара Загора*. София: Наука и изкуство. с. 130
- Друскин, Михаил. Оперните идеали на Верди. *Бълг. музика*, 1955, № 1, 23 – 28.
- Иванов, В. (1967). Не се използват всички възможности. (Две мнения за „Набуко“). *Септември*, 127. с. 4.
- Илиев, Тоско. (1952). Двадесет и пет години Старозагорска опера. *Раб. дело*, 13. с. 2.
- Каракостова, Румяна. (1996). На опера в Стара Загора. *Култура*, 28.
- Каракостова, Румяна. (1996). Старозагорската опера днес. *Култура*, 18.
- Карапетров, К. (1978). 125 години от появата на най-отричаната и най-ценена Вердиева опера. *Муз. хоризонти*, 3. стр. 50 – 54.

- Карапетров, К. (1961). Страници из опери на Верди по телевизията. *Бълг. музика*, 5. с. 48 – 49.
- Колев, Станислав. (1981). Празници с бъдеще. (Три мнения за Фестивала на оперното и балетното изкуство в Стара Загора). *Раб. дело*, 339.с. 3.
- Кръстев, Венелин. (1951). Джузепе Верди – маестро на италианската революция (по случай 50-годишнината от смъртта му). *Отеч. фронт*, 1987. с. 4.
- Манолова, Магдалена. (2003). „Макбет“ на Верди – вкусът на високите стандарти. *Музикални хоризонти*, 10.
- Манолова, Магдалена. (2008). Старозагорската опера на софийска сцена. *Муз. хоризонти*, 6.с. 7 – 8.
- Маринов, Иван. (1969). Музикалната форма в творчеството на Дж. Верди и някои проблеми на нейното сценическо реализиране. *Бълг. музика*, 10. с. 39 – 43.
- Маркова, Лиляна. (1989). Фестивалът в Стара Загора. *Бълг. музика*, 3. стр. 37 – 38.
- Матеева, Л. (1967). Актриса на драматичната лиричност. *Септември*, 24.
- Матеева, Л. (1967). Осъществяване в голям диапазон. *Септември*, 118.
- Матеева, Л. (1967). Певецът и актьорът Миньо Минев. *Септември*, 32.
- Михайлов, Л. (1946). „Травиата“ от Джузепе Верди. *Отеч. фронт*, 555. с. 4 (дебют Л. Барева) София.
- Михалев, Невин. (1982). Висок професионализъм и творческо вдъхновение. „Набуко“ на старозагорска сцена. *Септември*, 49. Стара Загора.
- Ненов, Д. (1977). Младите артисти в Старозагорската опера. *Нар. култура*, 28. с. 5.
- Николов, Н. (1965). 40 години (Старозагорска опера). *Нар. култура*, 27. с. 3.
- Разбойников, С. (1969). Симоне Боканегра. *Бълг. музика*, 3. с. 56 – 57. (за постановката в Стара Загора).
- Разбойников, С. (1966). Опера. „Дон Карлос“. *Септември*, 32.
- Разбойников, С. (1970). По повод две премиери в Стара Загора. *Култура*, 18. с. 5.
- Разбойников, С. (1965). Театър в развитие. *Бълг. музика*, 10.стр. 28-30.
- Рачев, Димитър. (1947). Една година Старозагорска народна опера. *Раб. дело*, 109. с. 2.
- Тинтеров, Ст. (1968). „Набуко“. *Нар. култура*, 5. с. 3.
- Тинтеров, Ст. (1963). Джузепе Верди (по случай 150 години от рождението му). *Бълг. музика*, 8. с. 60 – 64.
- Тинтеров, Ст. (1963). Мястото на Верди в българската оперна култура. *Бълг. музика*, 9. с. 35 – 39.

- Тодоров, Б. (1955). Обиколка на Старозагорската народна опера (турне в Ямбол, Сливен, Айтос и Поляновград). *Отеч. фронт*, 3369. с. 3.
- Тончева, Цветана. (2008). Старозагорската опера в София. Повече играт, по-малко пеят. *Култура*, 25.
- Чолаков, Здр. (1967). Ярък, самобитен талант. *Септември*, 15.
- Шопова, Мара. (1965). Неповторимата премиера. 40 години Старозагорска народна опера. *Септември*.

86 YEARS GIUZEPE VERDI IN STARA ZAGORA OPERA

Abstract. A group of enthusiasts from the Kaval Music society performs in 1925 the Gergana opera by Maestro Georgi Atanasov. Stimulated by the success they start preparing Il trovatore. After wading through many difficulties they cope with this musical composition, too. The Barber of Seville, La traviata, Rigoletto come next – altogether 12 titles (18 productions) of 9 composers with over 1300 performances, tours at their own charge from Ruse to Haskovo and from Burgas to Parvomay. After the nationalization in 1946 Verdi becomes one of the repertoire pillows. In the Stara Zagora opera the Requiem as well as 13 of the 26 operas of the great maestro were performed with 53 premieres and about 1500 performances (only in Bulgaria) or 17,5% from the total amount of performances. With the Requiem, Il trovatore, Nabucco, Rigoletto, Don Carlos and Macbeth were toured abroad.

Ema Zhunich,

✉ Postgraduate student to Insitute of Art Studies,
Bulgarian Academy of Sciences
21, Krakra Str.
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: office@artstudies.bg